

KÂBUSTAN FIRLAYAN SİYASET

Ertan ÖRGEN

Edebiyat ve rüya; ütopya, fantastik gibi tarzlar içerisinde sıralanırken bir de kâbus vardır ve o, bugün distopya, yer altı gibi karşılıklarla anılabilir. Kâbusları yazmak, konu edinmek modernlik ve kötülüğün estetiği dolayımında daha bilinir bir konudur. Modernlik öncesi dünyada kâbus, kötü canlıların, ifritlerin simgesel anlatımı olmasına karşılık, modernlikle şeytanın kovulamadığı bir derinlikten su yüzüne çıkan, insan suretine yakın bir tahayyüldür. Modernlik sonrası ise bu ilk anlatıma dönmüş olsa bile gerçekliğinden, mesajından hayli uzağa düşmüştür. Türk edebiyatına bu çok genel değerlendirmenin içinden bakılınca modernlik sonrası ütopya ve bilim kurgu gibi türler zaten tercümeden öteye pek geçememiş, karanlık dünyalar ise Kenan Hulusi, Nahit Sırrı gibi çok az yazarda ilgi konusu olmuştur. Bizim söz edeceğimiz kâbusun bir dünya tasarımı iletmesi ise korku kültürü, korku edebiyatı kapsamına giriyor ve içerik olarak hayatı uzaklaştırmak, aklın esir edilmesi, çaresizlik anlamında bir yer ediniyor. Edebiyatta kâbus, zihnin korkuyu ortadan kaldıramayı, onunla karşılaşması veya ona teslim olması anlamlarını çağırıştırır. Korku kültürünün rüya içerisinde siyasete yer vermesi ise edebiyatımızda sıklıkla karşılaşılan bir anlatıma değildir. Yazımızın öznesi olan Samet Ağaoğlu, uzun yıllar siyasetle iç içe yaşamış, öykücülüğünün başlangıcında, siyaset yıllarında ve sonrasında hep aynı karamsar rüyaları anlatmayı sürdürmüştür. İzini süreceğimiz konu, yazarın bu kâbustan niçin ayrılmadığıdır.

Samet Ağaoğlu, 1943 yılından itibaren siyasete göz kırpmış 50'den başlayarak dolayısıyla on yedi yıl siyasetle iç içe yaşamış bir yazardır. Öykücü kimliği ve hatıra yazarlığı ile edebiyatımızda önemli bir iz bırakan yazarın onca yıllık siyasi hayatından edebî izlerin sadece rüyalara sinmesi şaşırtıcı bir durumdur. Sosyal hayatı ve ona düzen verecek sistem olarak siyaseti öykülerine konu edindiğinde hemen daima kâbuslara geçiverişi biyografisi ile yakından ilgili gözükmektedir. Bunda yarım kalmış siyasi hayat kadar çocukluk anılarının iyimser gerçeği tepetaklak ettiği görüntüler büyük pay sahibidir. Demokrat Partili yılların başbakan yardımcısı, bakanı, milletvekili olarak ikbal rüzgârlarında dolaşmış, 1960 İhtilali ile *Marmara'da Bir*

Ada'da bütün esintiler kesilmiş, rüyalarında anlattığı deniz ve kuşlar aracılığıyla manzaranın çöküşünü seyretmiştir. Halk diliyle siyaset edilmekten kurtulunca, ona tekrar heveslen-se de bu gerçekleşmemiştir. Siyasetin halk kürsülerinde ve resmî kürsülerinde bulunan yazar, babası Ahmet Ağaoğlu dolayısıyla gözlerini dünyaya açtığından beri aslında onunla aşınadır. Babamın Arkadaşları kitabındaki dönemin kudretli isimlerine ilişkin gözlem ve anıları, ürkütücü ve hazin tablolarıdır. Çünkü baba dâhil bu adların çoğu yenik çıkarlar siyaset sahnesinden: “Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı, Mütâreke, Millî Mücadele ve inkılâplar ilkokul, lise ve yüksek tahsili bu (hercümercin) fırtınaların maddî ve manevî acıları arasında bitirdim. Vefasızlığın, hıyanetin, siyasî rekabet hırsının insanları sürüklediği çeşitli ahlâksızlıkları o yaşlarda tanıdım ve gördüm. Daha üç beş ay önce amca diye ellerini öptüklerimin sehpalarda sallanan cesetlerine korka korka, titreye titreye baktım (...) Birinci Dünya Savaşına, Millî Mücadelenin her biri bir cephede yarı ilâhlar gibi hayata ve ölüme hükmetmiş yüzlerini gördüm; sokaklarda kendilerini belli etmemek için duvar diplerine sürünerek geçiyorlardı.” (Ağaoğlu 1992: 24).

Malta sürgünündeki babayı geri göndermesi için, evliyalara dua eden, Hz. Ali'ye mektuplar yazıp denize atan annenin siyasete inanmayışı; çocukluğun bu sert, acıklı siyasi gözlemleri ve nihayetinde babanın 1930 Serbest Fırka tecrübesindeki savruluşu bu inancı pekiştirecek sanki ön bilgilerdir. Bu babalık figürü Hukuk Fakültesi sıralarında da değişmez. Bu cümleden olarak siyasetle hayata başlamış Samet Ağaoğlu için aslında “pederşahi” tarafıyla baba, siyaset ve kudret temsili ile ona “hayatının en sert yüzü”nü göstermiştir. Ancak o, siyasetin güç ve zamanı elde tutma ayrıcalığına ta başından beri tekin olmayan bir yer olarak bakmasına rağmen gönülsüz bir siyasi hayat geçirmemiş hatta bu konuda hayli istekli davranmıştır. 1943 ve 1946'daki seçimlere ayrı fırkalarından müracaatı, siyaset kürsülerindeki ateşli konuşmaları ile öyküdeki daracık alan birbirine uzak ve hatta yabancı konumlardır.

Kitaplaşmamış ilk öykülerinde yer alan toplumsal manzaraların yazardaki yansımada bir kötümserlik, gizli bir suçluluk hemen daima vardır. Bu manzaralar bütün öykülerindeki ağır psikolojik içe çekilmenin tersine sosyal hayattan tabloları içerir ve yazarın sonraki öykülerindeki içe çekilmeyi sadece bir parça ihsas eder. Yazar, ilk öyküsü “Otobüs ve Yaylı”da değişen ulaşım şekli dolayısıyla işsiz kalan yaylı araba sahibinin dramına ortak bir duygusallıkla eşlik ederken idealizmin hayata tutunamayışını işleyen “Heykeller”deki gencin bir heykeldeki kusursuzluğa ulaşamamasının vicdani karşılığını paylaşır. Yine birbirini ezen dilenciler, aşırı duyarlı ve fakir kiracı, para hırsı ile çalışanların ücretini düşüren apartman sahibini anlatan öyküleri, gücün ve adaletin eşit olmadığı sonucunu âdeta bir sosyal gerçekçi yazar

bakışı ile öne çıkartır. Burada baskın taraf acıklılık değil, yazarda dile gelen müdahale edememe ıstırapı ve seyirci pozisyonunun getirdiği suçluluktur. Nitekim *Strazburg Hatıraları*’ndaki avare gençlik öykülerine sinen müzmin dert de bununla ilişkilidir. Özellikle rüyaları yazmaya girişince daha başka imajlar içinde sosyal gerçekçi tabloya farklı bir perspektif getirir. Umut nerdeyse yoktur. Hayattaki olay ve görüntüler de neredeyse aynıdır. O zaman yazar, siyaset öncesi gözlemlerini bu kitap itibarıyla biraz Dostoyevski ve acıklı İstrati anlatımı ile birleştirerek soyut bir dile doğru aktarır.

İlk “Rüya” öyküsü, ölümün eşiği ve hayatın ne olduğu üzerinedir. Oldukça karamsar ve bireysel bu öyküyü, korku psikolojisi olarak ele almak mümkündür. Çünkü bir hastalık sonucunda on gün devam eden ve kocaman bir incir ağacının altında küçük bir kulübede geçmiş günlerinden sahneler görerek huzurla karışık seyirde olan kişi aslında bir ölüm sahnesindedir. “Rüyalar” öyküsünde ise rüyasında önce bir yılanın peşinde karanlık bir dünyaya geçen kahraman, buradan yeşilliklerle dolu bir yere gelir, ardından genç bir kızla beraber yürür ve onun ani kayboluşuyla ak sakallı bir ihtiyarla büyük bir salona geçer. Burada sarhoşluk içinde kâh gülen kâh ağlayan insanların arasında ölmemiş olduğunu hatırlar. Bu mekân ve sahneden sonra kendini bir gemi üstünde görür. Gerçek hayata döndüğünde her şey bıraktığı gibidir. Aslında karşı konulmaz baskılara maruz kalan insan, yılanla deri değişimi gibi biçim değiştirir, başka boyuta geçer, genç kızla cenneti görür ve bir bilge eşliğinde dünyanın sırrına erer. Asıl tablo, dünyada hiçbir şeyin denge, adalet taşımadığını ve hayatın ölüm gibi değişmez tarafları olduğunu öğrenmesidir.

“Bir Hastanın Rüyaları”nda hayattan bu geri çekilme asıl mesajına doğru ilerler: “*Tam bir ay süren yepyeni bir âlem, bizden olmayan gayri tabii, gayri mümkün bir âlem başladı.*” (Ağaoğlu 1950: 82). Öyküde önemli unsur mekândır ve gerçekçi bir yerde başlar, fantastik denebilecek bir yerde gelişir ve yine gerçeğe dönülür. Buna göre, kahramanın çalıştığı büro, iskeletlerin dolaştığı mezarlık, hastane, deniz ortası, Çin ülkeleri, garip mahlukların dolaştığı şehrin yanındaki meçhul yer, ışıklarla dolu şehir, hasta yattığı yer bu geçişlerin daima korkutucu seyirleridir. Bu karanlık ve ışıklı yerlerin zıtlığı öykülerin kurgusunda mühim bir yer tutan güç ve güçsüzlüğün yansımasıdır. Mutlu ve huzursuz dünya tezadında yaşanan hayatın gerçekliğinden şüpheye düşülür. Sanki gerçek hayat rüyadır. Bilinç dışının devreye girmesiyle bütün gerçekliği sağlayan güç ve güçsüzlüğün temsili bir mekân söz konusudur.

“*Baktım. Tepenin bir tarafında çorak boşluk uzanıyordu. Diğer tarafında muazzam ve serin şehir vardı.*

O devam etti:

“*Bu toprağın boşluğu, fakirliği olmasa bu zengin şehir yaratılamazdı. Bu yerde sürünen insana benzer mahluklar olmasa bu şehirdeki mesut insanlar olamazdı. Bu şehir o toprağın mukabilidir. Bu şehrin insanları o mahlukların eseridir. Orada işittigin iniltiler burada neşe ve kahkahaya bedeldir.*” (1950: 88).

Siyaset dünyasında iken yazdığı öyküler de bu tarzdadır. Hemen daima bir facianın olacağı endişesi, hayatın katlanılamayacak sahneleri obsessionlar içerisinde

sunulur. “Hayat Mücadelesi”nde cam kutunun içinde bulunan iki rüşeym, hastanede gördükleri doğum, hayat, ölüm sahnelerine bilincin devreye girmedeği bir zamanda bile son derece umutsuz bakar ve dünyaya gelmediklerine sevinir. Çünkü yazarın bilinç dışında yer edinen gücün ve adaletin yetersizliği, sosyal düzeni değıştiremeyeceğı düşüncesi değeri üretmeyi de boşa çıkartır. Dolayısıyla kişiler aradıkları anlamlara ulaşamazlar ve ideal ile sıradanın arasında sıkışırlar. Bunu açıkça “Korku ve Neticesi” öyküsünde görürüz. Gizli bir toplantının sonunda intihara giden bir genç ve siyaseti yaşamaktan daha önemli görmeyerek karakola gidip arkadaşlarını ele veren diğeri bir genç etrafında dizilen olay halkası siyasetin çare değil, çıkışsızlık ve değersizlik anlamını verir. Öyle ki hayatı hep gözlemleyen ve dışa açılmak için kurdukları tasavvurları aşamayan bu kişilerin hayat algıları sıkıştıkça kâbus da arttıkça artar. Gören ve içe doğru genişleyen bu dünya tasarımı, elbette derinlerde daha da çıkışsız kalacaktır.

Siyaset sonrası ise yazarın kâbuslarını yorumlayan bir öykü çizgisi gibidir: “27 Mayıs sabahı Ankara’da Harbokuluna girerken kendi kendime sormuştum: ‘Acaba sağ çıkacak mıyım?’ Yassıada’ya ayak bastığım zaman da aynı şeyi düşünmüştüm, işte buradan da sağ çıkıyordum. Bilmediğim bir yere, ellerim kelepçeli, fakat sağ olarak götürülüüyordum.” (Ağaoğlu 1967: 158).

Ağaoğlu, Yassıada’da öbür Demokrat Parti yöneticileriyle birlikte yargılanır ve önce idama sonra ömür boyu hapse mahkûm edilerek siyasi hakları elinden alınır. Sırasıyla Yassıada, Kayseri ve Üsküdar Toptaşı cezaevlerinde dört buçuk yıl kalır ve Ekim 1964’te Yassıada hükümlüleri için çıkarılan özel afla hürriyetine kavuşur. Bu dönemin ürünleri olan *Hücredeki Adam* ve *Katırın Ölümü* kitaplarında obsessif kişiler yine yoğunluktadır. Özellikle başlığımız açısından “Katırın Ölümü” uzun yıllar yeraltı madenlerinde çalışmış mühendisin kendi kaderi ile benzeşen ve aynı madenlerde çalışmış katırla ilgili düşünceleri doğrudan “Bir Hastanın Rüyalari”ndaki kâbusun devamıdır ve yazarın, o çaresizliğe inancının pekiştirmesidir: “İnsanlar ve hayvanların bir kısmı zavallı kalacaktır, öteki kısmın zavallı olmaması için.” (Ağaoğlu 1965: 101).

Kendisi de bir dönem siyasi muktedir olarak siyasetin derin kuyularında çocukken gördüğü karşı koyulmaz gücün her şeyin üstünde duruşunu biraz seyretmiştir o kadar. Aslolan rüyanın ya da kâbusun doğru çıkmasıdır. Bu korkutucu rüyadan öykü çizgisine bakılınca hiç uyanmamıştır. Bunu hastalıkla, takıntıyla sürdürmüş, kâbus daima acıklı ve normal dışı figürleri ile gözünün önünde durmuştur.

Son olarak kâbusun örtük dünyasından sosyal adaletin akıl ve makineyle ütopyalara uzandığı modernliğin sonuçlarının günümüzde yerini çaresizliğe bırakıp distopyalara yer açtığını da eklememiz gerekir. Bu açıdan kâbusların, distopyadan önce-likli bir tasarım olduğunu da ifade etmeliyiz.

Kaynaklar:

Ağaoğlu, Samet (1950), *Zürriyet*, İstanbul: Varlık Yayınları.

_____ (1965), *Katırın Ölümü*, İstanbul: Ağaoğlu Yayınları.

_____ (1967), *Arkadaşım Menderes*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Serisi.

_____ (1992), *Siyasi Günlük*, (Yay. Haz. Cemil Koçak), İstanbul: İletişim Yayınları.